

NUORTEN SYRJÄYTYMINEN JA ALUEELLISEN ERIYTYMISEN VÄHENTÄMINEN

Tutkimuskirjallisuuteen ja -raportteihin
pohjautuva kartoitus

Sari Tuuva-Hongisto

Sari Tuuva-Hongisto

NUORTEN SYRJÄYTYMINEN JA ALUEELLISEN ERIYTYMISEN VÄHENTÄMINEN

Tutkimuskirjallisuuteen ja -raportteihin
pohjautuva kartoitus

Juvenia

XAMK, Juvenia – Nuorisoalan tutkimus-ja kehittämiskeskus

XAMK TUTKII 9

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU
MIKKELI 2019

© Tekijät ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu

Kannen kuva: Cederqvist & Jäntti Arkkitehdit Oy

Taitto- ja paino: Crano Oy

ISBN: 978-952-344-157-6 (PDF)

ISSN: 2489-4575 (verkkajulkaisu)

julkaisut@xamk.fi

TIIVISTELMÄ

Nuorten syrjäytymisen ja alueellisen eriytymisen vähentämistä tarkasteleva raportti kartoittaa tutkimuskirjallisuuteen, toimenpideohjelmiin ja hankeraportteihin perustuvan kuvauksen nuorten syrjäytymisen ja alueellisen eriytymiseen vähentämiseksi tehdyistä toimenpiteistä Suomessa. Kartoituksen kohderyhmänä ovat 15–29-vuotiaat nuoret, nuoret aikuiset ja nuoret perheet. Raportissa tarkastellaan sosiaalisesti, taloudellisesti ja kulttuurisesti haastavimpien lähiöiden tilannetta, huono-osaisuuden kasautumista ja eriarvoisuuden kasvua. Raportti on kirjoitettu Turun kaupungin tilauksesta syksyllä 2018.

Raportissa taustoitetaan ja selitetään nuorten syrjäytymisen prosesseja, alueellisen eriytymisen taustatekijöitä sekä nuorten kokemaa lähiöelämää. Nuorten syrjäytymistä ja alueellista eriytymistä yhdistävät huono-osaisuuden kasaantumisen ilmiöt, syrjäytymisen ylisukupolvisuus sekä huono-osaisuuden notkelmat. Eriytymisen ehkäisemiseen pyrkivät toimenpiteet jakautuvat joko yksilöiden eriarvoisuuden kaventamiseen tai paikkaan kiinnittyviin keinoihin. Nuorten syrjäytymistä on ehkäisty sosiaalitoimen sekä nuorisotyön uudistamisen puitteissa, alueita on kehitetty kaupunkisuunnittelun sekä lähiöprojektin kautta. Keskustelua polarisaation kasvusta on käyty erityisesti eriarvoisuuden kasvuun liittyvän huolen kehyksessä.

Tutkimuskirjallisuuden sekä kotimaisten raporttien ja selvitysten kautta tarkastellut syrjäytymisen ja alueellisen eriytymisen toimenpiteet on jaoteltu ennaltaehkäiseviin, monialaisiin, osallistaviin sekä alueellisesti kohdennettuihin. Toimenpiteitä tarkastellaan yleisessä kehyksessä ja muutamien esimerkkien kautta. Useasti toimenpiteitä leimaa projektiluontoisuus ja interventioden lyhytaikaisuus, vaikka yhteiskunnallisissa prosesseissa kyse onkin pitkistä ajanjaksoista ja jatkuvasta muutoksesta.

Nuorten syrjäytymisen ja alueellisen eriytymisen vähentämiseksi esitetään vahvistamaan nuorten väylää ympäröivään yhteiskuntaan. Tässä työllisyyden, työllistämisen sekä työelämätaitojen merkitys nuorten ulkopuolelle jäämisen estämisessä on keskeistä. Myös koulutusjärjestelmän toimivuus tulisi taata niin, etteivät laadulliset erot kasva alueiden välillä ja nuorten siirtymävaiheisiin ja erityisesti toisen asteen koulutukseen on riittävää tukea. Peruspalveluiden sekä

varhaisen tuen alueellinen kohdentaminen monialaisen perhetyön, perhekeskusten sekä nuorisotyön avulla ovat keskeisiä syrjäytymisen ja eriytymisen ennaltaehkäisyä. Olennaista on myös saada nuorten oma ääni kuuluviin sekä alueiden nuorten integraation sekä sosiaalisen pääoman kehittäminen (luottamus, vastavuoroisuus ja itsetunto). Suositukset esitetään sosiaalisen pääoman vahvistamisen näkökulman kautta, jaoteltuina yhteisöä sitoviin (bonding) ja yhdistäviin (bridging) keinoihin.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN	8
3 ALUEELLINEN ERIYTYMINEN	11
4 NUORET JA LÄHIÖIDEN KASAANTUVA HUONO-OSAISUUS	13
5 SUUNTAVIIVOJA ALUEIDEN ERIARVOISTUMISEN JA NUORTEN SYRJÄYTYMISEN VÄHENTÄMISEKSI TEHDYISTÄ TOIMENPITEISTÄ	15
5.1 Ennaltaehkäisy	17
5.2 Monialaisuus	18
5.3 Osallisuuden vahvistaminen	20
5.4 Alueellinen kohdennus	21
6 SUOSITUKSET: VÄYLÄ YMPÄRÖIVÄÄN YHTEISKUNTAAN	23
LÄHTEET	25

1 JOHDANTO

Suomessa suurin osa lapsista ja nuorista voi hyvin, mutta yhä useammat eivät: fyysinen, henkinen ja materiaallinen pahoinvointi tuntuvat kasaantuvan. Suuret alueelliset erot kertovat siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu (Ronkainen 2013, 5; Sipilä & Österbacka 2013, 20.) Suomalaisen eriarvoisuuden on katsottu aiheutuvan enemmänkin hyväosaisuuden yleistymisestä, mutta osa suomalaisista ei ole kuitenkaan päässyt mukaan tähän myönteiseen kehitykseen. Sekä pahoinvointi että hyvinvointi kärjistyvät samanaikaisesti ja siksi vaatimus ongelmien paremmasta ehkäisystä leviää. (Sipilä & Österbacka 2013, 24.) Haasteena on, että yhteiskunnallinen luottamus ja turvallisuus voivat heikentyä, jos eri väestöryhmien elämis- ja kokemusmaailmat merkittävästi erkaantuvat toisistaan. (Eriarv. 2018.)

Viimeisten vuosikymmenten aikana kansainvälisessä keskustelussa on havaittu kaupunkeihin olevan syntymässä uudenlaista tilallista järjestystä, jolle on ominaista voimakas alueellinen polarisaatio, lisääntyneet sosiaaliset ja taloudelliset erot sekä entistä pirstaloituneempi rakenne. (Sassen 2001; Musterd 2005.) Myös Suomessa 1990-luvun yhteiskunnallisten olosuhteiden muutokset ovat synnyttäneet suuria haasteita suomalaiselle yksilöiden tasa-arvoisuuteen perustuvalla hyvinvointivaltiolle, ja huoli kaupunkien segregaatiosta sekä köyhyyden kasvusta amerikkalaisten ja eurooppalaisten suurkaupunkien tapaan on voimistunut. (Vaattovaara ym. 2010; Kral-Leszczynska 2012.)

Erityisenä haasteena ovat eriarvoistumiseen kytkeytyvät köyhyystaskut ja huono-osaisuuden notkelmat sekä byrokratia- ja kannustinloukut, jotka aiheuttavat väliinputoamisia, päällekkäisyyksiä ja tehottomuutta (Eriarv. 2018, 39). Huono-osaisuuden alueelliset kasaumat ovat alueellisina ilmiöinä trendinomaisesti laajentuneet ja on nähty, että kerran synnyttyään alueellinen huono-osaisuus on varsin vakaa rakenne (Kortteinen & Vaattovaara 2015).

Useissa tutkimuksissa on havaittu, että sukupolvelta toiselle periytyvät hyvinvoinnin vajeet ja huono-osaisuus ovat nyky-Suomessa laaja ja monitahoinen yhteiskunnallinen ongelma. Suurinta eriarvoisuutta havaitaan esimerkiksi ”Suomi nuorten kasvuympäristönä”-raportin mukaan niiden nuorten elämässä, joiden lapsuutta ja nuoruutta on leimannut erityisen haavoittavat perheolosuhteet ja lastensuojelun tarve. Merkittävässä syrjäytymisvaarassa ovat ne, joiden mah-

dollisuudet ja omat resurssit ovat jo alun perin muita heikommat. (Ristikari ym. 2016, 3.) Tutkimuksista välittyy kuva, jonka mukaan palvelujärjestelmä ei ole uusiutunut yhteiskunnan nopean muutoksen edellyttämällä tavalla. Vaikka lasten, nuorten ja lapsiperheiden palveluihin on kohdistettu massiivisia investointeja, pahoinvointi ja syrjäytyminen näyttävät jatkuvasti lisääntyvän ja vaikeutuvan. (Notkola ym. 2013, 200.)

Nuorten syrjäytymisestä käyty keskustelu oli kiivainta vuosina 2012–2013, joiden aikana laadittiin lukuisia selvityksiä ja raportteja nuorten syrjäytymisen ymmärtämiseksi ja ehkäisemiseksi. Tuon keskusteluaallon ytimessä oli nuorisotakuu sekä uudenlaisen palvelutoiminnan, kuten Ohjaamojen sekä etsivän nuorisotyön kehittäminen ja vakiinnuttaminen. Viime vuosina keskustelu nuorten syrjäytymisestä on muuntunut: huolen keskiössä ovat NEET-nuoret, eli nuoret, jotka ovat työvoiman ja opiskelun ulkopuolella. 2017–2018 keskusteluun on noussut erityisesti eriarvoistumiseen liittyvät kysymykset. Tämä keskustelu pitää sisällään huolen alueellisesta eriarvoistumisesta ja segregaatiosta sekä huolen huono-osaisuuden kasaantumisesta ja syrjäytymisen ylisukupolvisuudesta.

2 NUORTEN SYRJÄYTYMINEN

Syrjäytyminen määritellään varsin yleisesti yksilöä yhteiskuntaan yhdistävien siteiden heikkoudeksi. Syrjäytyneinä pidetään henkilöitä, jotka eivät kykene osallistumaan täysipainoisesti talous-, yhteiskunta- ja siviilielämään ja/tai joiden tulot ja muut resurssit (henkilökohtaiset, perheen ja kulttuuriset) ovat niin riittämättömiä, että he eivät kykene nauttimaan elintasosta, jota heitä ympäröivässä yhteiskunnassa pidetään hyväksyttävänä. Syrjäytyminen voidaan näin ollen määritellä taloudellisten resurssien puutteen, yhteiskunnasta eristymisen sekä sosiaali- ja kansalaisoikeuksien rajallisuuden yhdistelmäksi. Toiseksi korostetaan syrjäytymisen prosessiluonnetta. Syrjäytyminen voi olla yksilöllistä, ryhmiä koskevaa tai aluetta koskevaa ja sitä voivat edistää ongelmat, jotka liittyvät työntekoon, opetukseen ja elintasoon, terveyteen, kansallisuuteen, huumeidenkäyttöön, sukupuolten väliseen eriarvoisuuteen ja väkivaltaan. (Alatupa ym. 2007; Syrjäytymisenehk. 2009.)

Nuorten syrjäytymistä tutkittaessa on prosessinomaisuus nähty siten, että ongelmat koulussa ja/tai kotona ovat syrjäytymisen ensimmäistä tasoa. Seuraavana tasona on epäonnistuminen koulussa ja koulun keskeyttäminen. Kolmannella tasolla kehityskulku johtaa heikkoon työmarkkina-asemaan, josta edetään taloudellisiin ongelmiin ja riippuvuuteen hyvinvointivaltiosta. Viidennen ja viimeisen tason muodostavat elämänhallinnan ongelmat, toisin sanoen päihde- ja mielen-terveysongelmat ja rikollisuus. (Alatupa ym. 2007; Syrjäytymisenehk. 2009.)

Vuonna 2012 Pekka Myrskylän analyysissä ”Hukassa –keitä ovat syrjäytyneet nuoret?” 15–29-vuotiaita syrjäytyneitä oli noin 51 300, eli 5% kaikista tämän ikäisistä nuorista. Tässä yhteydessä syrjäytyneillä nuorilla tarkoitettiin työvoiman ja opiskelun ulkopuolella olevia nuoria, joista nykyisin puhutaan NEET-nuorina. NEET (=Not in Employment, Education or Training) tarkoittavat nuoria, jotka eivät ole töissä, eivät opiskele, eivätkä ole työvoimapolitiisessa koulutuksessa (Pekkarinen 2017; Eriksson 2018.) Vuoden 2018 Eriarvoistumistyöryhmän raportin mukaan NEET-nuorien määrä on kasvanut. Nuorista (20–24-vuotiaat) miehistä 15,7% ja naisista 13,5% kuuluvat NEET-ryhmän, eli ovat opiskelujen ja työelämän ulkopuolella. (Eriarv. 2018, 39.) Myrskylän mukaan (2012) neljännes syrjäytyneistä nuorista on maahanmuuttajataustaisia. Ulkopuolisiksi tai työttömiksi päätyneistä nuorista 80% ei myöhemminkään suorita perusastetta korkeampaa tutkintoa.

Syyt ja taustatekijät

Mikään yksittäinen ongelma ei sinänsä aiheuta syrjäytymistä, vaan kyse on kasaantuvista ongelmista ja eräänlaisen huono-osaisuuden kehän muodostumisesta. Syrjäytymisellä tarkoitetaan yleisimmin prosessia, johon vaikuttavia riskitekijöitä ovat vanhemmuuden puute, irrallisuus koulukulttuurista, putoaminen koulutuksen ja/tai työmarkkinoiden ulkopuolelle ja elämänhallinnan ongelmat. Se ilmenee elämänvalintoja kaventavana ulkopuolisuutena yhteiskunnan valtavirrasta, instituutioista sekä ihmissuhteista. Nuorten mielestä syrjäytyminen liittyy vahvasti yksinäisyyteen. (Aaltonen ym. 2015, 9.)

Kun nuoren kehitys etenee kielteiseen suuntaan yhteiskunnassa vallitsevien arvojen näkökulmasta, myötävaikuttavina tekijöinä ovat usein myös perheen ongelmat, vaikeudet oppimisessa ja huono koulumenestys sekä myöhemmin nuoren omat päihde- ja mielenterveysongelmat ja ajautuminen rikoksiin. Jotkut nuoret jäävät syrjään koulutuksesta ja työelämästä myös ilman edellä mainittuja syitä. Uutena ilmiönä nuorten syrjäytymiskeskustelussa on syrjäytymisen kasautuminen tietyille asuinalueille, etenkin suurissa kaupungeissa. (Notkola ym. 2013, 243.)

Koulutuksen keskeyttäneiden nuorten elämänselkään on usein kuulunut koulukiusaamista, yksinäisyyttä, heikkoa itsetuntoa ja näköalattomuutta, vanhempien tuen puutetta, jaksamisongelmia, masentuneisuutta, päihteiden käyttöä, talousongelmia ja joskus myös asunnottomuutta. Nuoret itse mainitsevat usein keskeyttämisen syiksi motivaatio-ongelmat, elämäntilanteen hankaluudet, väärän alavalinnan, mielenterveysongelmat, tuen puutteen oppilaitoksesta, erilaisuuden tunteen oppilaitoksessa, kiusaamisen sekä oppimisvaikeudet. (Souto 2013.) Vaikka suomalaisnuorten osaaminen on edelleen kansainvälisesti korkea, oppimistulokset ovat laskeneet ja vanhempien koulutuksen sekä kodin varallisuuden merkitys ovat kasvaneet. Koulutuksella on taipumus kasaantua. (Eriarv. 2018, 50.)

Tällä hetkellä suomalaisessa yhteiskunnassa on aikaisempaa enemmän nuoria ja nuoria aikuisia, joiden lapsuuden kodissa rahaa on ollut niukasti: Lapsiperheiden köyhyys on lisääntynyt kahdessakymmenessä vuodessa 5 prosentista 12 prosenttiin. (van Aerschoot ym. 2016; Hakovirta & Kallio 2014.) Taloudellinen niukkuus koskettaa erityisesti nuoria. Pienituloisuus on kaikkein yleisintä 18–24-vuotiailla. Pienituloisuus tulkitaan usein siirtymävaiheeksi. Aikuisuuteen

siirtyminen ei kuitenkaan merkitse taloudellisen niukkuuden loppumista kaikille, ei etenkin pienituloisissa perheissä kasvaneille nuorille. Lapsuuden kodin toimeentulo-ongelmat ovat yhteydessä myöhempään köyhyysriskiin. Työttömyys ja matala koulutustaso siirtyvät jossain määrin sukupolvelta toiselle. (van Aerschot ym. 2016.)

Myrskylän analyysin mukaan (2012, 7) syrjäytyminen periytyy voimakkaasti. Syrjäytyneiden nuorten vanhemmista noin puolet on yhteiskunnallisten järjestelmien ja palveluiden ulkopuolella tai työttömiä. Erityistä tukea tarvitsevat sellaisten perheiden nuoret, joiden vanhemmilla on pitkäaikaistyöttömyyttä, ylivelkaantuneisuutta tai asunnottomuutta sekä joiden elämässä monet psykososiaaliset ongelmat ovat kasautuneet ja pitkittyneet. Syrjäytymisen juuret ovat usein syvällä nuorten lapsuudessa ja perheiden sisäisissä ongelmissa. (Myrskylä 2012, 7; Kokko & Annala 2013.) Ylisukupolvisuus ilmentää ongelmien perhe- ja sukukohtaista kasautumista että järjestelmän kyvyttömyyttä katkaista ongelmien kasautumisen ylisukupolvista kierrettä. (Notkola ym. 2013, 198.)

Sosioekonomisten syrjäytymisriskien esiintyvyys on korkeimmillaan 20. ikävuoden kohdalla. Esiintyvyys laskee tämän jälkeen läpi nuoren aikuisuuden. 23. ikävuoden jälkeen kovinkaan moni ei enää hanki perusasteen jälkeistä tutkintoa. (Ilmakunnas 2015.)

Suomessa NEET-nuorten määrän kasvua on katsottu selittävän erityisesti erilaiset kannustinloukut, joissa on havaittu ongelmia nuorten kannustamisessa opiskeluun ja työhön. (Hiilamo ym. 2017, 13.) Sosiaaliturva ei kannusta NEET-tilanteessa olevaa nuorta koulutukseen, ja koulutukseen hakeutuvat vain motivoituneimmat. Kannustinongelma näkyy pahimmillaan toisen asteen keskeyttämisessä sekä tutkintoon johtavissa opinnoissa. (Hiilamo ym. 2017, 71–75.)

3 ALUEELLINEN ERIITYMINEN

Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana huono-osaisuus on alkanut kasaantua kaupungeissa entistä selkeämmin erityisesti joillekin alueille tai tiettyihin lähiöihin. Työttömyys, pienituloisuus ja väestön matala koulutustaso eivät vielä 1990 olleet lähiöille tunnusomaisia, mutta vuonna 2011 näitä huono-osaisuuden osatekijöitä oli keskittynyt erityisesti 1960–1970-luvuilla rakennettuihin lähiöihin, joissa myös vieraskielisten osuus on kasvanut. (von Aerschoot ym 2016; Ala-Mantila 2018.)

Eriarvoistumistyöryhmän mukaan (2018, 36) asuinalueiden eriytymiseen liittyy sosiaalisten ongelmien kasautuminen, palveluiden heikkeneminen ja asukasrakenteen yksipuolistuminen. Asuinalueen vaikutus asukkaiden hyvinvointiin kohdistuu voimakkaimmin juuri heikommassa asemassa oleviin. Segregaatio määrittellään kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa yleensä kielteiseksi alueelliseksi kehityssuunnaksi, jossa köyhyys, työttömyys ja sosiaaliset ongelmat kasautuvat alueellisesti ja johtavat alueiden kasvavaan eriarvoistumiseen sekä sosiaalisten ja taloudellisten ongelmien kumuloitumiseen. (Kral-Leszczyńska 2012.)

Syyt ja taustatekijät

Eriytymisen taustalla on kaksi eri kehitysvaihetta: Ensimmäistä kehitysvaihetta (v. 1990–2000) leimasi ulkosiin, taloudellisiin ja tuotantorakenteellisiin taitteisiin perustuva työttömyysasteen raju nousu ja tämän valikoiva kohdentuminen. Tämän vuosikymmenen aikana myös vieraskielisen väestön osuus alkoi kasvaa voimakkaasti ja se sijoittui asumaan pääosin sellaisille alueille, joita leimasi kantaväestön keskimääräistä heikompi sosioekonominen asema. (Kortteinen & Vaattovaara 2015.)

Toisessa vaiheessa eriytyminen on jatkunut. Hyväosainen väestö suuntaa pois sellaisilta alueilta, joita leimaa huono-osaisuus ja vieraskielinen väestö. Ne, joilla on ollut mahdollisuus valita, ovat siirtyneet omiin asuntoihinsa, ja ne, joilla on ollut vähemmän mahdollisuuksia – maahanmuuttajat, epävarmoissa työsuhteissa olevat, yksinhuoltajat ja nuoret perheet – ovat kasvattaneet osuuttaan sosiaalisen asumisen asuntokannassa. Samalla sosiaalisen asumisen status ja maine ovat heikentyneet ja tästä syntynyt ongelma-alueiden stigma on edelleen laskenut kunnallisen vuokra-asumisen haluttavuutta. (Kortteinen ym. 2006.)

Pientalovaltaista ja luonnonläheistä asumista korostava asumiskulttuuri sopii huonosti kerrostalovaltaiseen ja tiiviiseen ympäristöön. Tämä rakenteellinen törmäys on korostunut nykyisessä yhteiskunnallisessa tilanteessa, jossa väestön sisäiset sosioekonomiset ja kulttuuriset erot ovat aiempaa suurempia. Tulokseksi syntyy turvattomuuden kokemuksia, jotka paikantuvat nimenomaan tiiviiseen kerrostaloympäristöön. Sosioekonominen ja kulttuurinen eriytyminen näkyy siten, että se osa väestöstä, jolla on varaa toteuttaa asumiseensa liittyviä toiveita, tahtoo sijoittua sellaisille alueille, jotka mahdollisimman hyvin toteuttavat heidän ihanteensa, toisin sanoen reunojen pientalovyöhykkeille. Samalla sosioekonomiset ja kulttuuriset erot kasvavat kaupunkimaisen asutuksen sisällä. Kun erojen kasvu herkistää ihmisiä turvattomuuteen liittyville kysymyksille, tulokseksi juuri näillä alueilla syntyy uudenlaista muuttohalukkuutta (white flight, gentrifikaatio). Näin erojen kasvu ruokkii itseään. (Kortteinen ym. 2005.)

Yksi johtavista globalisaatioon pohjautuvista näkökulmista on Saskia Sassenin (2001) globaalikaupunkiteoria, jossa uudenlaisen alueellisen ja sosiaalisen eriytyksen taustalla nähdään globaali talous, jonka henki tiivistyy erityisesti suuriin kansainvälisiin kaupunkiseutuihin. Näihin kansainvälisiin metropoleihin katsotaan kasautuvan aivan uudenlaista menestystä ja kilpailukykyä, mutta toisaalta juuri sen uskotaan synnyttävän entistä syvempää syrjäytymistä sekä kaupunkialueen sisäisen segregaaation voimistumista kilpailusta pudonneiden keskuudessa ja näin ollen aiheuttavan sosiaalista polarisoitumista kaupungeissa. (Sassen 2001; 2018.) Globaalien kaupunkien elinkeinorakenteen yhteiskunnalliset vaikutukset näkyvät sosioekonomisen jakauman ääripäiden kasvuna sekä keskiluokan katoamisena. Käynnissä olevien rakennemuutosten, kuten talouden globalisaation, informaatioteknologian kehityksen, rahoituspääoman merkityksen korostumisen sekä kansainvälisen muuttoliikkeen kasvun nähdään synnyttävän kaikille globaaliin talouteen integroituneille kaupungeille universaalien, sosiaalisesti kahtia jakavan kehityksen riippumatta kaupunkien omasta kulttuuriperinnöstä, historiasta, hallinnollisista instituutioista tai julkishallinnosta. (Sassen 2001; 2018.)

Suomessa on totuttu ajattelemaan, että alueelliset erot kaupunkiseutujen sisällä ovat kansainvälisesti vertaillen pieniä laajamittaisesti toteutetun sosiaalisen sekoittamisen ansiosta – tosin enää ei ole varmaa, onko kuvaus osuva (Kortteinen & Vaattovaara 2015). Haasteena on myös se, missä määrin paikalliset palvelurakenteet (koulut, terveysasemat ym.) pystyvät ns. raskailla alueilla kohtaamaan niihin kohdistuvat paineet.

4 NUORET JA LÄHIÖIDEN KASAANTUVA HUONO-OSAISUUS

15–29-vuotiaista nuorista nuorimmat asuvat vielä lapsuudenkodissaan, vanhimmat ovat perustaneet jo oman perheen ja elävät lapsiperhearkea. Osa asuu omillaan ja on keskellä oman itsenäisen elämän aloittamista opiskelujen ja työelämän siirtymävaiheissa. Ylisukupolvisuuden riskit syrjäytymiskehityksessä keskittyvät pitkälti perheiden tilanteisiin ja siirtymävaiheisiin, kuten useissa tutkimuksissa ja raporteissa on tullut esiin.

Monessa mielessä nuorten mahdollisuudet valintojen tekemiseen asuinpaikan suhteen ovat rajalliset. Nuorilla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa lapsuudenperheensä asuinpaikkaan. Usein asuntoihin myös muutetaan sosiaalisin perustein. Asuinalueiden eriarvoistumisen on nähty myös synnyttävän tilanteen, jossa osa tottuu rumaan ja huonosti toimivaan. Totutaan sellaisiin asioihin, joista suurin osa meistä kavahtaisi: katukuvaan jossa asiat ovat rikki, aikuisiin jotka ovat sekaisin ja väkivallan jokapäiväisyyteen. Kaupunki on eri puolilla kaupunkia kasvaneille erikokoinen. Osalle käytössä on koko kaupunki, osalle elämä rajoittuu kävelymatkaan kun ei ole varaa edes kertalippuun. Tässä mielessä oma suhteellinen köyhyys konkretisoituu asumisessa. Nuorten sosiaaliset suhteet rakentuvat ainakin osittain yhteisten kiinnostuksen kohteiden ja tekemisen ympärille. Rahattomuus saattaa tuottaa ulkopuolisuuden kokemuksia, joista selviytymiskeinona on viettää aikaa toisten pienituloisten kanssa. Tällöin puhutaan myös negatiivisesta naapurustoeffektistä. (van Aerschot ym.2016; Rinne ym. 2017.)

Useissa tutkimuksissa tulee vahvasti esiin myös tietynlainen tottumus ja sopeutuminen ”niukkaan elämäntapaan”. Lähiöissä nuoret viettävät omanlaistaan hyvää elämää, jota leimaavat hyvät sosiaaliset suhteet, omat verkostot, perhe, ystävät ja naapurusto. Nuoret menevät vanhemmille syömään, lainaavat kaveireilta rahaa. Lähiverkosto toimii taloudellisen niukkuuden puskurina ja rahanpuutteen on nähty vahvistavan perhesuhteita. (Rinne ym. 2017; Viilo 2017; van Aerschot ym. 2016b.)

Lisäksi nuoret voivat kokea pettyneensä ammattilaisiin, joka tuottaa kyynisyyden kehää viranomais- ja ammattilaisinstituutioita kohtaan. Epäluottamus syntyy epävakaista kasvuoloista, kotoa opitusta pessimismistä sekä nuoria yhdis-

tävästä kokemuksesta ammattilaisten ja aikuisten puuttumattomuudesta, haluttomuudesta ja kyvyttömyydestä nuorten ongelmien edessä. Kohtaamattomuus ja voimattomuus ovat monen nuoren epäluottamuksen kokemuksen taustalla. (Souto 2013.)

Lähiö nuoren omana tärkeänä asuinympäristönä siis tarjoaa sekä tukea että tasavertaisen viiteryhmän. Ongelmallisena on nähty elinpiirin kapeutuminen ja nuorten jumittuminen lähiöihin. Omalta asuinalueelta ei haluta poistua, eikä edes töihin tai koulutukseen haluta hakeutua alueen ulkopuolelle. Tämän on havaittu kaventavan valinnan mahdollisuuksia huomattavasti, vahvistavan sosioekonomisen huono-osaisuuden pysyvyyttä ja ylisukupolvista jatkuvuutta. Havaintona on myös sosiaalisen liikkuvuuden vähentyminen. (Lyly 2016, 27; van Aerschot ym. 2016.)

Kärjistetysti voisi puhua jopa ”huono-osaisten alueiden kannustinkuplasta”, tietynlaisesta ylisukupovisesta taloudellisesta, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kannustavuudesta. Taloudellinen kannustin syntyy siitä, ettei opiskelu ole nuorille taloudellisesti ”kannattavaa” vaan toimeentulotuella ja työmarkkinatuella pärjää paremmin. (Hiilamo ym. 2017.) Tämä saattaa jopa kannustaa opintojen keskeyttämiseen. Samalla nuoren omat verkostot voivat jopa tukea tätä syrjäytymisriskiä.

5 SUUNTAVIIVOJA ALUEIDEN ERI-ARVOISTUMISEN JA NUORTEN SYRJÄYTYMISEN VÄHENTÄMISEKSI TEHDYISTÄ TOIMENPITEISTÄ

Nuorten palveluiden vaikuttavuutta koskevat tutkimukset osoittavat, että palvelut onnistuvat sitä paremmin, mitä aikaisemmin ne tavoittavat nuoret, mitä räätälöidympiä ne ovat, mitä tiiviimpää nuoria seurataan ja mitä sujuvampaa on eri toimijoiden yhteistyö. Ratkaisevaa ei ole avun tarjoajan ammatillinen tai organisatorinen asema, metodi tai arena vaan nuoren kohtaaminen. (Hiilamo ym. 2017, 87.)

Vuonna 2013 voimaan tullut nuorisotakuu takaa jokaiselle alle jokaiselle alle 25-vuotiaalle nuorelle ja alle 30-vuotiaalle vastavalmistuneelle tarjotaan työ-, harjoittelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikka viimeistään kolmen kuukauden kuluessa työttömäksi joutumisesta. Lisäksi jokaiselle peruskoulun päättäneelle taataan jatkumahdollisuus lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa, oppisopimuskoulutuksessa, työpajassa, kuntoutuksessa tai muulla tavoin. (Nuorisotakuu 2013.) Nuorisotakuun myötä työpajatoiminta, etsivä nuoristyö sekä ohjaamot ovat vakiintuneet osaksi nuorten palveluja. Koulutustakuun toteutumiseen vaikuttavia menetelmiä ovat oppilaanohjaus ja muu henkilökohtainen tuki ja ohjaus koulussa, työpajatoiminta, etsivä nuorisotyö sekä moniammatillinen verkostoyhteistyö, siirtymiin vaikuttavia oppilashuollon yksilölliset tukitoimet, Joppo-toiminta ja etsivä nuorisotyö, nivelvaiheen toimijoiden yhteistyö, varhaisen puuttumisen toimet ja ennaltaehkäisy. (Notkola ym. 2013, 114.)

Suurin osa nuorten syrjäytymistä käsitteleviä raportteja ja toimenpideohjelmiä on julkaistu nuorisotakuun vanavedessä vuosia 2012–2013. Tässä mielessä monet toimenpide-ehdotukset sekä vaikuttavuus liittyvät pitkälti nuorisotakuun toteutumiseen. Raportit ja tutkimukset keskittyvät selittämään ja ymmärtämään ilmiötä, joka on välttämätöntä, jotta vaikuttavia toimenpiteitä pystyttäisiin etsimään ja kehittämään. Vaikka etenkin vuoden 2013 voimaan tulleen nuorisotakuun jälkeen syrjäytymiseen on puututtu lukemattomin toimenpitein ja keinoin, on tästä huolimatta NEET-nuorten määrä kasvanut viime vuosina. Ovatko ongelmana tehottomat toimenpiteet vai globaali yhteiskunnallinen muutos?

Toimenpiteiden suhteen vaikuttavuus ja sen mittaaminen ovat ongelmallisia. Syrjäytymisessä ja alueiden eriytymisessä on kyse yhteiskunnallisesta prosessista ja sosiaalisesta ongelmasta: yksiselitteisen vaikuttavuuden tai toimenpiteen tuloksen tai vaikutuksen hahmottaminen on vaikeaa ja kyse on pitkistä ajanjaksoista. Viime vuosina toteutetuista toimenpiteistä ja kokeiluista ei välttämättä vielä ole tutkittua tietoa eivätkä ne esiinny jo julkaistuissa selvityksissä ja raporteissa. Lisäksi useat niistä ovat projektiluonteisia ja lyhytaikaisia interventioita. Lähes jokaisessa kaupungissa on meneillään lukuisia erinimisiä, samansuuntaisia hankkeita, joilla pyritään toteuttamaan viime vuosina vallalla olevaa monialaisuuden periaatteita.

Pääjako segregaatioon vaikuttavien toimenpiteiden välillä liittyykin joko yksilöiden eriarvoisuuden kaventamiseen (koulutus-, työllisyys-, tulonjako sekä sosiaalipoliittiset ratkaisut) tai paikkaan kiinnittyviin keinoihin, kuten sosiaaliseen sekoittamiseen, aluekehittämiseen sekä väestöryhmien hajauttamiseen. (Saikkonen ym. 2018, 117–118.) Nuorten syrjäytymiseen torjumiseen tehdyt toimenpiteet ja toisaalta lähiöiden eriarvoisuuteen ehkäisemiseen liittyvät toimenpiteet ovat irrallisia, eivätkä sisälly samaan tutkimukselliseen tai hallinnolliseen kehykseen. Nuorten syrjäytymistä on ehkäisty sosiaalitoimen sekä nuorisotyön uudistamisen puitteissa, alueita on kehitetty kaupunkisuunnittelun sekä lähiöprojektien kautta. Keskustelua polarisaation kasvusta on käyty erityisesti eriarvoisuuden kehyksessä.

Nuorten syrjäytymiseen liittyvät alueelliset aspektit linkittyvät ylisukupolvisuuden kysymyksiin, siksi myös toimenpiteissä tarkastellaan lasten, nuorten ja perheiden palvelujen ennaltaehkäisevää merkitystä. Segregaatiota ja alueelliseen eriytymiseen liittyvässä tutkimuksessa puolestaan on havaittu lähiöissä tapahtuvaa huono-osaisuuden kasaantumista ja hyvinvoinnin notkelmien syntyä: ongelmat siis palautuvat samaan nuorten ja lapsiperheiden syrjäytymisen mekanismeihin, joihin myös tämän raportin toimenpiteiden esittely painottuu. Tässä raportissa nuorten syrjäytymisen ja alueellisen eriarvoisuuden ehkäisemiseen vaikuttavia toimenpiteitä tarkastellaan jaoteltuina ennaltaehkäiseviin, monialaisuisiin, osallistaviin sekä alueellisesti kohdennettuihin.

5.1 Ennaltaehkäisy

Tutkimusten mukaan on vahvaa näyttöä siitä, että syrjäytymisen ehkäisyssä lasten ja nuorten hyvinvointia tukeviin ennalta ehkäiseviin peruspalveluihin satsaaminen on taloudellisesti järkevää (Rimpelä 2011; Ronkainen 2013, 3). Esimerkiksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Lapsi kasvaa kunnassa –raportin mukaan ne kunnat, jotka 1990-luvun lamassa kärsivät eniten peruskouluterveyspalveluista, maksavat nyt kaikkien eniten nuorten mielenterveysongelmien erityispalveluista (Salmi ym. 2012). Lasten sijaishuollon kustannukset ovat 2000-luvulla nousseet 400 miljoonaa euroa, samalla kun ennaltaehkäisevästä työstä ja perhetyöstä on karsittu kuluja (Rimpelä 2011). Näyttää varsin selvältä, että mitä enemmän kunnat karsivat ennaltaehkäisevästä työstä, sitä enemmän ne joutuvat tulevaisuudessa maksamaan kalliista erityispalveluista. (Ronkainen 2012, 3.)

Keskeisin syrjäytymistä ennaltaehkäisevä toimenpide on työllisyyden ja työllistymisen edellytysten parantaminen sekä koulutukseen panostaminen. Useimmissa nuorten syrjäytymistä käsittelevissä raporteissa ja tutkimuksissa tulosellisimmiksi ja vaikuttavimmiksi on lisäksi todettu varhaiskasvatus sekä koulunkäynnin tukeminen. (esim. Sipilä & Österbacka 2013; Notkola ym. 2013; Kaihovaara 2015.) Varhaiskasvatuksen palvelut on havaittu olevan kustannusvaikuttavia keinoja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä etenkin huono-osaisien perheiden kohdalla.

Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän raportti korostaa systemaattisesti siirtymistä reaktiivisesta, ihmisten tilannetta korjaavasta työtä proaktiiviseen, eri-arvoistumista estävään ja mahdollisuuksien tasa-arvoa edistävään poliittiseen toimintaan. (Eriarv. 2018, 26.)

Ennaltaehkäisyn ja varhaisen puuttumisen toimenpiteet kohdistuvat useimmiten perheiden ja vanhemmuuden tukemiseen, joihin suomalainen neuvolajärjestelmä antaa valmiit kehykset. Toimenpiteinä muun muassa tehokkaat, riittäviin kotikäynteihin perustuvat varhaiset vanhemmuuden tukijärjestelmät, alle kouluikäisten lasten vanhempien valmennus- ja tukiryhmät. Tukiryhmät sijoittuvat luontevimmin neuvolan ja järjestöjen yhteisiin perhekeskuksiin. Ehkäisevän lastensuojelun intensiivinen, verkostoituvaa työtä (esimerkkinä Helsingin Nopsa-perhetyö), koulutuksen ja työelämän välisen siirtymävaiheen tuki sekä asiakkaiden tarpeista lähtevä toiminta- ja johtamiskulttuuri nähdään myös tehokkaina toimenpiteinä nuorten syrjäytymisen ehkäisyssä. (Palola ym. 2012.)

Syrjäytymisen ehkäisemisen kannalta pääpaino palvelujen kehittämisessä pitäisi olla julkisissa peruspalveluissa, joiden avulla voidaan ennalta ehkäisevästi tukea lapsia, nuoria ja heidän perheitään (Notkola ym. 2013,8). Kuntien ja valtion vastuulla olevissa nuorten syrjäytymistä ehkäisevissä palveluissa veloitetaan ja suositellaan poikkihallinnollista yhteistyötä. Viranomaisten tulee tehdä moniammatillista yhteistyötä mm. lastensuojelulain, nuorisolain sekä oppilas- ja opiskelijahuoltolain perusteella. Avainasemassa tässä ovat kunnalliset peruspalvelut, kuntien järjestämät ja tuottamat koulutuspalvelut tukipalveluineen, nuoriso- ja liikuntapalvelut sekä sosiaali- ja terveystyöpalvelut. Nuorten työllistymisen näkökulmasta avainasemassa ovat TE-toimistojen palvelut ostopalveluineen ja ammatillista kuntoutusta tarvitsevien osalta Kelan palvelut. (Notkola ym. 2013, 150.)

Ehkäisevä ja hyvinvointia tukeva työ ei ole edelleenkaan 1990-luvun lamaa edeltävällä tasolla. Ongelmat ovat tänä päivänä hyvin monitahoisia ja korjaavien palveluiden käytöstä koituvat kulut kasvavat jatkuvasti. Tekeillä oleva hallituksen lapsi- ja perhepoliittisen muutosohjelman onkin katsottu olevan suurten haasteiden edessä asettaessaan tavoitteeksi kustannustehokkaan perheiden varhaisemman tukemisen tavalla, joka ehkäisee eskaloitumisen ja ylisukupolviset siirtymät. Myös maantieteellisesti merkittävät hyvinvointierot sekä kiihtyvä kaupungistuminen vaikeuttavat palveluiden yhdenvertaisen saannin tavoitetta. (Ristikari ym. 2016, 4.)

5.2 Monialaisuus

Ennaltaehkäisevän otteen rinnalla monialaisuus nähdään yhtenä keskeisimpänä keinona syrjäytymisen ehkäisemisessä (ks. esim. Kainulainen 2017; Salmi ym. 2012; Ronkainen 2013). Tutkimustulosten perusteella uusien palveluiden ja toimenpiteiden sijaan pitäisi panostaa ensisijaisesti palveluohjausprosessien kehittämiseen, jotta asiakkaan kannalta oikeat toimenpiteet löydetään riittävän varhaisessa vaiheessa. (Notkola ym. 2013, 127.)

Viime vuosien monialaisten palvelukokonaisuuksien toimenpiteitä on esitetty suosituksina useissa raporteissa ja esimerkiksi nuorten monialaisilla nuorten ohjaamo-toiminnoilla on pyritty toteuttamaan tätä suositusta useissa kunnissa. Ohjaamoista on saatu hyviä ja vaikuttavia tuloksia. (Pitkänen ym. 2017.)

Toimenpidesuosituksissa monialaiset lähtökohdat tiivistyvät seuraavasti: 1) nuorten matalan kynnyksen palvelu tarvitaan jokaiseen kuntaan, 2) monialaista tukea tarvitsevalle nuorelle tulee saada luottotyöntekijä ja yksi suunnitelma, 3) nivelvaiheansoista on päästävä tuen jatkuvuuteen, 4) toimeentulotuen sijaan tarvitaan tulevaisuustuki, 5) nuorten tukijärjestelmää on johdettava kokonaisuutena. (Määttä & Määttä 2015.)

Nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä tärkeänä pidetään keinoja, joilla voitaisiin torjua syrjäytymisen ylisukupolvisuutta. Ylisukupolvisuuden katkaisemisen keinoista keskeisimpiä ovat: Perhesosiaalityö, perhekoulut, kotona tehtävä työ, monialainen työ. Hyviä ja vaikuttavia kokemuksia tästä on muun muassa Imatralta, jossa kehitettiin hyvinvointineuvolat ja perheiden kotipalvelut, asiakaslähtöinen integroitu palvelujärjestelmä lapsen ja perheen toimintaympäristöön vietävistä palveluista. Imatralla panostamalla hyvän vanhemmuuden vahvistamiseen on saatu leikattua lastensuojelumenoissa. (ks. esim. Myyrä & Vertanen 2016.) Monialaisuutta toteuttaa myös esimerkiksi vuonna 2017 käynnistynyt Laukaan HyPe (ks. <https://hype.laukaa.fi/hypen-esittely/>).

Nuorten palvelut ovat jo nyt varsin monipuoliset. Tästä huolimatta nykyinen malli toimii monelta osin huonosti. Asiakkaiden palveluprosessien tasolla tapahtuu väliinputoamisia ja viivästymisiä. Erityisesti siirtymä- ja nivelvaiheita pidetään palveluprosessien ongelmallisimpina kohtia. Asiakkaille tehtävät palvelu-/kuntoutustarveselvitykset ja –suunnitelmat ovat puutteellisia, minkä vuoksi tarjottavat palvelut eivät rakennu tavoitteelliseksi ja suunnitelmalliseksi prosesseiksi vaan en jäävät toisistaan irrallisiksi toimenpiteiksi. Saumattomien ja joustavien palvelukokonaisuuksien rakentamista on pidetty vaikeana myös siksi, että palvelutarjonta ja budjetointi ovat sektorikohtaisia. Vaikeasti työllistyvät nuoret jäävät helposti kiertämään kehää, jossa erilaiset valmentavat tai kuntouttavat toimenpiteet, palkkatukijaksot ja työttömyys vuorottelevat. Peruspalvelujen riittämättömyyden ja yhteistyöongelmien vuoksi tarvitaan yhä enemmän erityispalveluja, kuten terapiaa, palveluohjausta ja työnvalmentajapalveluja asiakkaiden koulutus-, kuntoutus- ja työllistymisprosessien tueksi. (Notkola ym. 2013, 151–152.)

Kaikkein haavoittuvimmissa asemissa olevat ryhmät käyttävät palveluja ja tulonsiirtoja pitkäaikaisesti. Keskeinen haaste on elämäntilanteen jatkuvuus, jolloin palvelut ja tulonsiirrot muodostuvat osaksi elämäntapaa. Niiden vaikuttavuus edellyttää pitkälle menevää palvelumuotoilua ja palvelujen ja tulonsiirtojen systemaattista yhteensovittamista ja toimintakulttuurin kokonaisvaltaista muutosta. (Eriarv. 2018, 60.)

Useiden monialaisuutta korostavien toimenpiteiden ytimessä on se lähtökohta, että palvelut tulevat asiakkaan luokse, sinne, missä nuori luontevasti muutenkin elää arkeaan. Neuvola, päiväkotiki, varhaiskasvatuksen yksiköt, koulu, toisen asteen oppilaitokset ovat luontevia ympäristöjä, joissa monia palveluja voidaan toteuttaa. Eriarvoistumistyöryhmän (2018, 34) ehdotuksena on jalkauttaa nuorisotyön, perhetyön ja sosiaalityön osaamista varhaiskasvatuksen yksiköihin ja kouluihin.

5.3 Osallisuuden vahvistaminen

Eriarvoisuudesta ja syrjäytymisestä puhuttaessa on tärkeää kiinnittää huomiota myös muihin kuin taloudellisiin eroihin. Nuorten kohdalla ratkaisevia ovat kyvyt ja mahdollisuudet sitoutua pidemmän aikavälin tavoitteisiin sekä kyky luottaa toisiin ihmisiin. Tärkeää hyvinvoinnille on myös kokemus hyödyllisyydestä. Eriarvoisuuden torjuminen edellyttää myös hyvinvoivan enemmistön empatiataitojen vahvistamista. Jaetuilla kokemuksilla taitetaan eriytymiskehitystä. (Rinne ym. 2017.)

Helsingissä osallisuutta ja kyvykkyyttä vahvistavaa toimintaa on suunniteltu Martha Nussbaumin ja Amartya Senin (1993) kyvykkyysteorian avulla. Nuorten hyvinvoinnin viitekehyksen muodostavat hyvä elämä ja terveys, itsensä kehittäminen, tulevaisuuden hallinta, turvallisuus, tunteet ja vuorovaikutus, aktiivinen kansalaisuus, yhdenvertaisuus sekä luonto ja kestävä kehitys. (Högnabba 2014) Kannustavan ja aktivoivan sosiaali- ja työllisyyspolitiikan palvelujärjestelmien tulisi lähteä siitä, mitä nuori voi tehdä ja miten hän voi toimia yhteiskunnassa kykyjensä pohjalta: merkityksellistä on se, millaisiin saavutuksiin nuori kokee pyrkimyksistään tietoisena toimijana – yhtenä yhteiskunnan jäsenenä – yltävänsä. Hyviä mahdollisuuksia tähän ovat harrastusporukat, kulttuurinen tekeminen, tapahtumat, kesäleirit ja kesätyöpaikat. (Rinne ym. 2017.)

Osallisuuden vahvistamisessa pidetään tärkeänä myös sitä, että otetaan avuksi järjestöjen toiminta ja vanhempien asiantuntemus perheiden arjen tukemiseksi ja yhteisöllisyyden vahvistamiseksi. (Palola ym. 2013; Eriarv. 2018.) Osallisuuden vahvistamiseen liittyvät toimenpiteet ovat usein erilaisia hankkeita, joita on tehty järjestöjen ja eri toimijoiden yhteistyönä.

Nuorten osallisuuden edistämiseksi on viime vuonna esitetty myös osallisuustuloa, jonka perustaso määräytyisi perustoimeentulotuen mukaan. Osalli-

suustuloon liittyy velvoittavia nuorten osallistumispalveluista, eli velvoittavaa toimintaa ja tukipalveluita, jotka kannustavat nuoria opiskeluun ja työhön. Ideana on purkaa tämänhetkistä nuorten koulupudokkuuden ja työelämän ulkopuolisuuden ”kannustinloukkua” ja tukea NEET-nuorten osallisuutta. (Hiilamo ym. 2017.)

5.4 Alueellinen kohdennus

Alueellisten erojen lieventäminen sosiaalisen sekoittamisen keinoin on osin nähty rajallisena toimenpiteenä. Varsinkaan 1960-70-luvuilla rakennettujen lähiöiden osalta alueellinen eriytyminen on jo tapahtunut, joten keinot sen lieventämiseen on etsitty alueellisesta kohdentamisesta ja alueen hyvinvoinnin vahvistamisesta. Maarten van Ham ja Tiit Tammaru (2016) ovat painottaneet sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksien parantamista, erityisesti koulutukseen panostamalla. He myös näkevät ihmislähtöisen ja aluelähtöisten näkökulmien yhdistämisessä mahdollisuuksia.

Esimerkkinä alueellisesta kohdentamisesta on nuorisopalvelujen organisointi Helsingissä vuoden 2016 alusta lähtien alueperustaisesti. Lähtökohtana on se, että jokaisen asuinalueen toiminta suunnitellaan alueen asukkaiden kanssa alueen tarpeista lähtöisin. Aluelähtöisen organisoitumisen myötä myös järjestöjen ja vapaaehtoisten kanssa tehtävä yhteistyö korostuu ja palveluja kohdennetaan alueellisesti. (Rinne ym. 2017.)

Palvelujen alueellisen kohdennuksen lisäksi tärkeää on myös alueen hyvinvoinnin ja identiteetin vahvistaminen (lähidemokratia, kulttuuritulkkit), jotka voivat vahvistaa nuorten omaa ääntä ja kykyä vaikuttaa alueellisesti, esimerkiksi digitaalisten työkalujen avulla (van Aerschoot ym. 2016b). Alueellisen eriytymisen näkökulmasta asuinympäristön laatutekijöillä, kuten viihtyisyydellä, turvallisuudella, palveluilla ja liikenneyhteyksillä on tärkeä merkitys. (Saikkonen ym. 2018, 128.)

Asuinalueiden hyväksi tehtävien toimenpiteiden taustatietona on useilla paikkakunnilla ja maakunnissa koottu alueellisia hyvinvointikertomuksia, jotka toimivat kohdentamisen taustana. Myös erilaiset sosiaalisen isännöinnin mallit, lähiöpoliisit tai nuorisovartijat lähiyhteisöissä sekä viranomais- ja paikallisveroston voimavarojen yhteistyötä on esitetty alueellisen eriytymisen ehkäisemi-

seksi. Myös erilaiset asukaslähtöiset ja osallistavat mallit ja toimintatavat kuten asukastalot, asukaspajat ja yhteisöpajat voivat olla asuinalueen kehittämisen tukena. (Rasinkangas 2017; Juujärvi 2016.)

Elinoloihin vaikuttamiseen on kehitetty myös erilaisia osallistuvan budjetoinnin menetelmiä (Rinne 2017; Salminen ym. 2016). Esimerkiksi Helsingissä nuoret vaikuttavat suoraan alueensa nuorten vapaa-ajan palveluihin nuorisotoimen RuutiBudjetin avulla. RuutiBudjetissa nuoret muodostavat yhdessä kuvan asuinalueestaan. Tämän jälkeen he ensin neuvottelevat ja sitten äänestävät siitä, miten alueen tarpeisiin vastataan parhaiten. Helsingissä on havaittu, että RuutiBudjetti vahvistaa nuorten empatiataitoja. Monet nuorten ideat eivät liity heidän omiin etuihinsa. Nuoret toivovat ja tekevät asioita, jotka usein liittyvät kauneuteen, turvallisuuteen ja siisteyteen. Näin he toimivat koko asuinalueensa hyväksi. (Rinne ym. 2017; Laitio 2016.)

6 SUOSITUKSET: VÄYLÄ YMPÄRÖIVÄÄN YHTEISKUNTAAN

Nuorten syrjäytymisen ja alueellisen eriytymisen vähentämiseksi esitetään vahvistamaan nuorten väylää ympäröivään yhteiskuntaan. Tässä työllisyyden, työllistämisen sekä työelämätaitojen merkitys nuorten ulkopuolelle jäämisen estämisessä on keskeistä. Myös koulutusjärjestelmän toimivuus tulisi taata niin, etteivät laadulliset erot kasva alueiden välillä ja nuorten siirtymävaiheisiin ja erityisesti toisen asteen koulutukseen on riittävää tukea. Peruspalveluiden sekä varhaisen tuen alueellinen kohdentaminen monialaisen perhetyön, perhekeskusten sekä nuorisotyön avulla ovat keskeisiä syrjäytymisen ja eriytymisen ennaltaehkäisyä. Olennaista on myös saada nuorten oma ääni kuuluviin sekä alueiden nuorten integraation sekä sosiaalisen pääoman kehittäminen (luottamus, vastavuoroisuus ja itsetunto). Suositukset esitetään sosiaalisen pääoman vahvistamisen näkökulman kautta, jaoteltuina yhteisöä sitoviin (bonding) ja yhdistäviin (bridging) keinoihin.

- 1. Lähiöiden sitovat toimet**, joilla vahvistetaan lähiöissä asuvien nuorten omaa osaamista, luottamusta ja arjen osallisuutta. Työllisyyden, työllistymiseen ja työelämätaitojen kehittäminen, monipuolinen, avoin harrastustoiminta sekä erilaiset lähidemokratiahankkeet kuten osallistuva budjetointi tai erilaisten yhteisökoordinaattorien toiminta tukevat luottamuksen rakentumista.
- 2. Lähiöiden yhdistävät toimet**, joilla vahvistetaan alueen hyvinvointia laadukkailla lähellä olevilla peruspalveluilla ja tuetaan alueellista identiteettiä erilaisten sosiaalisen isännöinnin, lähiötapahtumien, kulttuuritulkien, vapaaehtoistyön sekä työllistämistoimien hyödyntämisen avulla.
- 3. Viranomaisten väliset sitovat toimet**, joilla pyritään vahvistamaan monialaista yhteistyötä erityisesti perheiden varhaisessa tukemisessa neuvoloiden, perhekeskusten ja varhaiskasvatuksen toiminnassa. Myös nuorten kouluttautumisen sekä nivelvaiheiden tueksi monialaista nuorisotyön, koulunuorisotyön sekä järjestöjen tukea.

4. Viranomaisten ja kuntalaisten väliset yhdistävät toimet, joilla vahvistetaan viranomaisten, kuntalaisten ja alueen eri etnisten ryhmien yhteisyyttä sekä pyritään vähentämään koulujen eriytymisen kasvua. Monialaisen varhaisen tuen, työllistämisen sekä koulutusurien tuen taustaksi tutkimustietoa sekä alueellisen kohdennuksen tueksi kuntalaiskuulemisia esimerkiksi digitalisten työkalujen avulla.

LÄHTEET

Aaltonen, S. & Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. Johdanto. Teoksessa Aaltonen, S. & Berg, P. & Ikäheimonen, S. Nuoret luukulla. Kolme näkökulmaa syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 160, 9–11.

van Aerschot, L. & Häikiö, L. & Snellman, K. & Kallinen, Y. 2016. Nuoret, pienituloisuus ja asuinalueiden eriytyminen. Lähiöissä asuvien nuorten käsityksiä taloudellisesta niukkuudesta. Yhteiskuntapolitiikka 81 (2016): 5, 540–550.

van Aerschot, L. & Karhu, S. & Snellman, K. & Häikiö, L. 2016b. Tesoma-laisten nuorten osallisuutta vahvistavat palvelut. Teoksessa Tutkitusti parempi lähiö- asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu. Helsinki: Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA. Ympäristöministeriö, 48–51.

Ala-Mantila, S. 2018. Alueellinen eriytyminen Vantaalla 1995-2015. Vantaan kaupunki: Tietopalveluyksikkö.

Alatupa, S. & Karppinen, K. & Keltinkangas-Järvinen, L. & Savioja, H. 2007. Koulu, syrjäytyminen ja sosiaalinen pääoma – Löytyykö huono-osaisuuden syy koulusta vai oppilaasta? Helsinki: Sitran raportteja 75. Sitra. <https://media.sitra.fi/2017/02/27172704/raportti75-2.pdf> [viitattu 28.8.2018].

Ala-Outinen, A. 2010. Hyvinvoinnin tukiverkko koetuksella. Helsingin palveluvirastojen toiminta kaupunginosien eriytymisen ehkäisemiseksi. Helsinki: Tutkimuksia 3. 139 s. Helsingin kaupungin tietokeskus.

Eriarvoistumistyöryhmän loppuraportti 2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160706/01_2018_Eriarvoisuutta%20kasittelevan%20tryn%20loppuraportti_kansilla_nettili.pdf?sequence=1&isAllowed=y [viitattu 9.8.2018].

Eriksson, S. 2018. Report on NEET young people, risks of being NEET and interventions implemented in order to prevent exclusion of NEET. (tulossa 2019)

Erola, J. & Kallio, J. & Vauhkonen, T. 2017: Ylisukupolvinen kasautuva huono-osaisuus Turussa ja muissa Suomen suurissa kaupungeissa. Turku: kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimuskatsauksia 2/2017.

Hakovirta, M. & Kallio, J. 2014. Lasten käsityksiä köyhyydestä ja köyhyyden syistä. Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014): 2, 152–162.

van Ham, M. & Tammaru, T. 2016. Increasing socio-economic segregation in European cities. URMI, Policy Brief 2016.

Hiilamo, H. & Määttä, A. & Koskenvuo, K. & Pyykkönen, J. & Räsänen, T. & Aaltonen, S. 2017. Nuorten osallisuuden edistäminen. Selvitysmiehen raportti. <https://nuorisotakuu.fi/documents/3924414/4306153/Nuorten-osallisuuden-edistaminen.pdf> [viitattu 9.8.2018].

Högnabba, S. 2014. Helsinkiläisnuorten hyvä elämä - ajatuksia hyvinvointikertomuksen tausta-ajattelusta. <https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/blogi/2014-08/helsinkilaisnuorten-hyva-elama-ajatuksia-hyvinvointikertomuksen-tausta-ajattelusta>. [viitattu 28.8.2018].

Ilmakunnas, I. 2015. Sosioekonomiset syrjäytymisriskit ja niiden kasautuminen nuorilla aikuisilla. Esitelmä: Nuorten hyvinvointi Helsingissä –seminaari 13.6.2015. https://www.nuortenhyvinvointikertomus.fi/sites/default/files/files/page/nuorten_hyvinvointi_helsingissa_ilmakunnas.pdf [viitattu 28.8.2018].

Juujärvi, S. 2016. Välittämisestä vaikuttamiseen Espoon keskuksessa. Teoksessa Tutkitusti parempi lähiö- asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu. Asumisen rahoittamis- ja kehittämiskeskus ARA. Ympäristöministeriö.

Kaihovaara, A. (toim.) 2015. Jakolinjojen Suomi. Kalevi Sorsa säätiö. http://sorsafoundation.fi/wp-content/uploads/sites/807/2015/03/Kaihovaara_Jakolinjojen_web.pdf [viitattu 24.8.2018].

Kainulainen, S. 2017. Kolme näkökulmaa huono-osaisuuteen ja huono-osaisuuden mittaamiseen. Esitelmä: Valtakunnalliset Aikuissosiaalityön päivät 25.-26.1.2017.

Kokko, V. & Annala, K. 2013. Nuorten syrjäytyminen ja tukitoimet syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Sosiaalialan koulutusohjelman opinnäytetyö, Yhteisö- ja perusturvatyö, Sosionomi AMK. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu.

Kortteinen, M. & Vaattovaara, M. 2015. Segregaation aika. Yhteiskuntapolitiikka 80 (2015) 6, 562–574.

Kortteinen, M. & Elovainio, M. & Vaattovaara, M. 2006. Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokratiloissa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006) 1, 3–13.

Kortteinen, M. & Tuominen, M. & Vaattovaara, M. 2005. Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. Yhteiskuntapolitiikka 2005 (2), 121–130.

Kral-Leszczynska, M. 2012. Asuinalueiden sosiaalinen eriytyminen -tapaustutkimus Matinkylästä. Helsingin yliopisto, pro gradu-tutkimus, aluetiede. <https://docplayer.fi/40289250-Pro-gradu-tutkielma-alue-tiede-asuinalueiden-sosiaalinen-eriytyminen-tapaustutkimus-matinkylasta-monika-kral-leszczynska-ohjaaja-mari-vaattovaara.html> [viitattu 27.8.2018].

Laitio, T. 2016. Munstadi, blogi: <http://tommilaitio.munstadi.fi/> [viitattu 30.8.2018].

Lyly, A. 2016. Sosiaalinen raportointi asiakastiedon tuottajana. Esimerkkinä aikuissosiaalityö ja lastensuojelu. Helsingin kaupunki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuksia ja raportteja 2/2016.

Musterd, S. 2005. Social and ethnic segregation in Europe: levels, causes, and effects. *Journal of Urban Affairs* 27: 4, 331–348.

Myrskylä, P. 2012. Hukassa –Keitä ovat syrjäytyneet nuoret? Eva-analyysi. <https://www.eva.fi/wp-content/uploads/2012/02/Syrjaytyminen.pdf> [viitattu 30.8.2018].

Myyrä, T. & Vertanen, J. 2016. Imatran moniammatillinen hyvinvointineuvola – perinteisestä neuvolasta hyvinvointineuvolaksi. opinnäytetyö. Saimaan ammattikorkeakoulu.

Määttä, M. & Määttä, A. (toim.) 2015. Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. Valtion selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 16/2015.

Notkola, V. & Pitkänen, S. & Tuusa, M. & Ala-Kauhaluoma, M. & Harkko, J. & Korkeamäki, J. & Lehikoinen, T. & Lehtoranta, P. & Puumalainen, J. 2013. Nuorten syrjäytyminen. Tietoa, toimintaa, tuloksia? Helsinki: Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2013.

Nussbaum, M. C. & Sen, A. (toim.) 1993. The quality of life. Oxford: Clarendon Press.

Palola, E. & Hannikainen-Ingman, K. & Karjalainen, V. 2013. Nuorten syrjäytymistä on tutkittava pintaa syvemmin. Yhteiskuntapolitiikka 77. 2013(3). <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/102895/palola.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [viitattu 24.8.2018].

Pekkarinen, E. 2017. Selontekoa koskeva lausunto teemasta NEET-nuoriso. Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta 16.3.2017.

Pitkänen, S. & Kesä, M. & Terävä, K. & Parkkinen, M. 2017. Kehittyvät nuorten työllistämisen keinot Ohjaamoissa. Kuntoutussäätiö & Mikko Kesä oy.

Rasinkangas, J. 2017. Miten ehkäistä alueellista eriytymistä? esitelmä: Valtakunnallinen turvallisuusseminaari 25.-26.1.2017. <https://intermin.fi/documents/1410869/4177824/rasinkangas+260117.pdf/e1c8ec1b-a96c-4db6-b76a-2bff81ef8f71/rasinkangas+260117.pdf.pdf> [viitattu 28.8.2018].

Rimpelä, M. 2011. Puheenvuoro. Teoksessa Ritva Uhinki & Ailo Uhinki (toim.), Anna nuorelle tulevaisuus – ettei kukaan syrjäydy. Turku: Turun lapsi- ja nuorisotutkimuskeskuksen julkaisuja 2/2011. Turun yliopisto, 11–18.

Rinne, K. & Anttila, A. & Taponen, H. & Mattila, P. 2017. Kun on unelmii... Raportti nuorten havainnoista ja haastatteluista 2016. Helsinki: Helsingin kaupungin nuorisoasiainkeskus, julkaisuja 2017.

Ristikari, T. & Törmäkangas, L. & Lappi, A. & Haapakorva, P. & Kiilakoski, T. & Merikukka, M. & Hautakoski, A. & Pekkarinen, E. & Gissler, M. 2016. Suomi nuorten kasvuympäristönä. 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Ristolainen, H. & Varjonen, S. & Vuori, J. 2013. Mitä tiedämme politiikka-toimien vaikuttavuudesta lasten ja nuorten syrjäytymisen sekä hyvinvointiero- jen vähentämisessä? Poliittikkatoimien vaikuttavuuden tieto- ja arviointikatsaus. Helsinki: Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 2/2013.

Ronkainen, J. 2013. Nuorten syrjäytyminen – kuka puhuu, kenen äänellä ja mistä pitäisi puhua? Teoksessa Ronkainen, J. & Punamäki, M. (toim.) Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia ja raportteja 78, 1–14.

Saikkonen, P. & Hannikainen, K. & Kauppinen, T. & Rasinkangas, J. & Vaalavuo, M. 2018. Sosiaalinen kestävyys: asuminen, segregaatio ja tuloerot kolmella kaupunkiseudulla. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Raportti 2/2018.

Salmi, M. & Mäkelä, J. & Perälä, M.-L. & Kestilä, L. 2012. Lapsi kasvaa kun- nassa –miten kunta voi tukea lasten hyvinvointia ja vähentää syrjäytymisen ris- kejä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päätösten tueksi 1/2012.

Salminen, J. & Lehtonen, P. & Häikiö, L. 2016. Osallistuva budjetointi asu- kaslähtöisessä kaupunkisuunnittelussa. Teoksessa Tutkitusti parempi lähiö- asuinalueiden kehittämisohjelman tutkimusjulkaisu. Asumisen rahoittamis -ja kehittämiskeskus ARA. Ympäristöministeriö.

Sassen, S. 2001. The global city: New York, London, Tokyo. Princeton: Prince- ton University Press.

Sassen, S. 2018. Karkottamisen logiikka. Brutaali ja monimutkainen maailman- talous. Tampere: Vastapaino.

Sipilä, J. & Österbacka, E. 2013. Enemmän ongelmien ehkäisyä, vähemmät korjailua? Perheitä ja lapsia tukevien palvelujen tuloksellisuus ja kuntannusvai- kuttavuus. Helsinki: Valtiovarainministeriön julkaisuja 11/2013.

Souto, A.-M. 2013. Toiselta asteelta pudonneet vai pudotetut? Näkökulmia ammatillisten koulutuksen keskeyttämiseen ja nuorisotakuun toteuttamiseen. Teoksessa Ronkainen, J. & Punamäki, M. (toim.) Nuoret ja syrjäytyminen Itä-Suomessa. Mikkeli: Mikkelin ammattikorkeakoulu. A Tutkimuksia ja raportteja 78, 107–129.

Syrjäytymisen ehkäisy ja vähentäminen –työryhmän raportti 2009. Helsingin kaupungin turvallisuusohjelman alatyöryhmä. <https://docplayer.fi/3752489-Syrjaytymisen-ehkaisy-ja-vahentaminen-tyoryhman-raportti.html> [viitattu 28.8.2018].

Vaattovaara, M. & Vilkama, K. Yousfi, S. & Dhalmann, H. & Kauppinen, T. M. 2010. Contextualising ethnic residential segregation in Finland. Teoksessa Andersson, R. & Dhalmann, H. & Holmqvist, E. & Kauppinen, T.M. & Magnusson Turner, L. & Skifter Andersen, H. & Søholt, S. & Vaattovaara, M. & Vilkama, K. & Wessel, T. & Yousfi, S. (toim.). Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states. Department of Geosciences and Geography C 2, University of Helsinki, 195–262.

Viilo, T. 2017. “Kaikilla pitäisi olla tasavertaiset mahdollisuudet” Helsingiläisnuorten kokemuksia hyvinvoinnista. Helsingin kaupunki: tietokeskus & Helsingin nuorisoasiankeskus. Työpapereita 2017:1.

KAAKKOIS-SUOMEN AMMATTIKORKEAKOULU

- 1 *Srujal Shab - Kari Dufva*: CFD modeling of airflow in a kitchen environment. Towards improving energy efficiency in buildings. 2017.
- 2 *Elias Altarriba*: Öljyn leviämisen estimointi arviointitaulukoiden avulla osana operatiivista öljyntorjuntatyötä Saimaalla. 2017.
- 3 *Elina Havia - Jari Käyhkö (toim.)*: Fotoniikkasensori- ja korkean teknologian kuvantamisen demonstrointi metsäbiojalostamon hallintaan (FOKUDEMOMO). 2017.
- 4 *Justiina Halonen - Emmi Rantavuo - Elias Altarriba*: Öljyntorjuntakoulutuksen ja -osaamisen nykytila. SCAROIL-hankkeen selvitys öljyntorjunnan koulutustarpeista. 2017.
- 5 *Veli Liikanen - Arto Pesola*: Physical fun: exercise, social relations and learning in SuperPark. 2018.
- 6 *Timo Hantunen - Petri Janhunen (toim.)*: Sote-alan videoneuvottelujärjestelmien käytettävyys ja käyttöönotto. 2018.
- 7 *Pekka Turkki*: Selluloosa ja selluloosajohdannaiset elintarvikkeissa. 2018.
- 8 *Elias Altarriba - Minna Pelkonen - Jukka-Pekka Bergman*: Laadullinen tapaustutkimus opetusresurssien nopean ja voimakkaan vähenemisen vaikutuksista korkeakouluopetukseen. 2018.
- 9 *Sari Tuuva-Hongisto*: Nuorten syrjäytyminen ja alueellisen eriytymisen vähentäminen. Tutkimuskirjallisuuteen ja –raportteihin pohjautuva kirjoitus. 2019.

Kaakkois-Suomen
ammattikorkeakoulu